

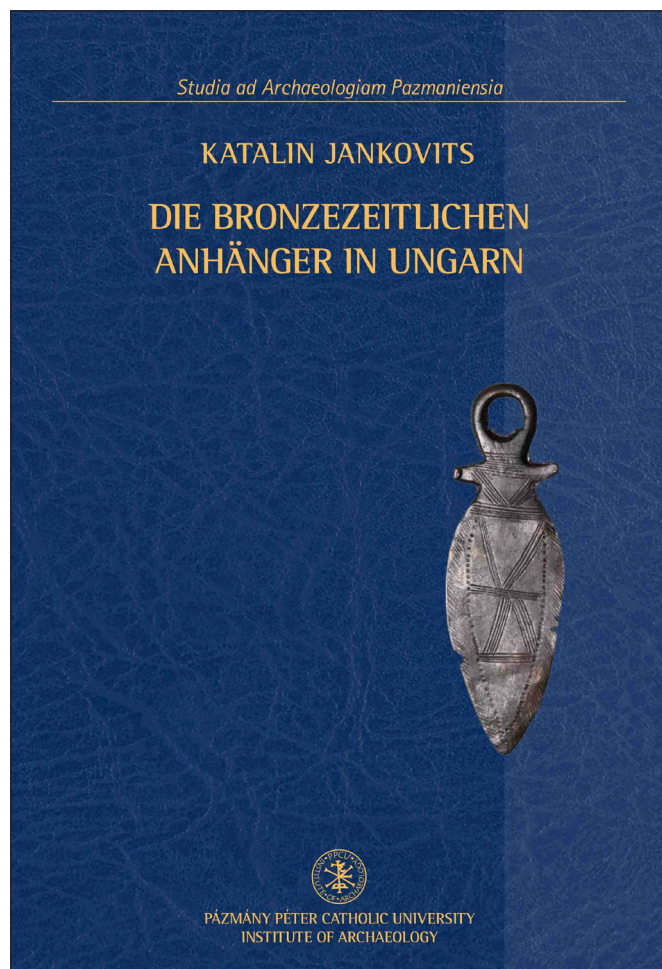
DIE BRONZEZEITLICHEN ANHÄNGER IN UNGARN

VÁCZI GÁBOR

A bronzkor fém leletei között a csüngőként meghatározott tárgyak formavilágukban és funkcionalitásukban is változatos, több ezer tárgyat felvonultató csoportot alkotnak. A kisméretű, sokszor rossz állapotban előkerülő csüngők nem tartoznak a bronzkor kutatásának felkapott leletei közé, pedig csak elsőre tűnnek egyszerű és gyorsan elemezhető tárgyaknak. Már funkciójuk meghatározása sem olyan egyszerű, mert a többségében önálló ékszerként vagy kompozit ékszer részeként, illetve ruhadíszekként meghatározott darabok között kocsidíszként, lószerszám díszeként, szíjelosztóként, övdíszként vagy szakrális tárgy elemeként, amulettként funkcionáló darabok, típusok is előfordulhatnak. Keltezésük is összetett feladat, mert sok típus korszakokon keresztül használatban volt és csak a csüngőt kísérő leletek segítenek a pontos keltezésben, míg más esetben olyan korszakspecifikus tárgyként kezelhető egy-egy típus, hogy akár sérült állapotában is alkalmas összetett régészeti jelenségek keltezésére. A szerző a hazai leletanyagban ebben a hatalmas, korábban soha nem rendezett részében alkotott meg egy átlátható és használható rendszert.

A 333 oldalas és 155 táblával, illetve ábrával kiegészített kötet megjelenése egy jó és egy rossz hírt is közvetít egyben. A rossz hír, hogy az európai léptékű bronzkorkutatás legnagyobb sorozata, a *Prähistorische Bronzefunde* megjelenése akadozik, a sorozat jövője bizonytalanra vált. A rossz hírhez tartozik, hogy a környező országokhoz képest kevés tárgytypus feldolgozása történt meg hazánkban. A csüngők előtt csupán a kardok, a fémedények, a dunántúli tük, a kora vaskori kincsleletek és a rézkori balták, csákányok katalógusa jutott el a publikációig. A jó hír, hogy Pázmány Péter Katolikus Egyetem *Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia* sorozata befogadta a monográfiát. Figyelemre méltó a szerkesztők részéről az a szakmai alázat, mellyel a kéziratot kezelték, megőrizve annak eredeti szerkezetét. Ez a tény azért fontos, mert a kiadott kötet felépítése megegyezik a *Prähistorische Bronzefunde* sorozat jól használható kézikönyv jellegével, mely a kronológiai rendnek és a tárgyak folyamatos számozásának köszönhető.

A szerző 2006-ban zárta le a kéziratot, majd a hazai kiadás előtt, 2016-ban frissítette, de a gyűjtés ekkor már nem bővült. Így a feldolgozott leletanyag 162 lelőhely 3574 tárgyából áll, melynek ötöde mostanáig

Jankovits Katalin:
Die bronzezeitlichen Anhänger in Ungarn.
 Archaeological Studies of PPCU Department
 of Archaeology, Budapest,
 2017

492 oldal
 ISBN 978 615 5766 04 6
 ISSN 20648162

publikálatlan volt. A gyűjtés hatalmas, a bronzkor korai szakaszától a vaskor kezdetéig rendszerezi a hazai leletanyagot azt a részét, mely a gyűjteményekben hozzáférhető volt. Ezért lehetséges, hogy az elmúlt évek friss közlései már kimaradtak a katalógusból.

A rövid kronológiai fejezet tükrözi, hogy a szerző a hagyományos kronológiai rendszerekhez igazította a feldolgozott leletek keltezését. A relatív kronológiai sorok között H. Müller-Karpe 1959-es felosztásával kezdődik és Kemenczei T. 1996-os rendszerével zárul a szinkronizált táblázat. Kimaradtak az ezredforduló óta megjelent, hazai relatív kronológiai megfigyelések, pontosítások, módosítások. A táblázatot kiegészíti egy sáv, melyben a kárpát-medencei bronzkori kultúrák relatív időrendi helyzete jelenik meg. A felsorolás idejélműltnek tűnhet, mert számos olyan kultúra és csoport szerepel benne, melyek már évtizedek óta nincs használatban, de felsorolásuk fontos sorvezető azoknak, akik a tárgyak eredeti publikációit használják és szeretnének eligazodni a hetvenes, nyolcvanas évek relatív időrendi és kulturális felosztásában.

A leletanyag klasszifikációja során 34 típust különített el a szerző, többségében 3–5, ritkább esetben 10–12 variánsra bontva egy-egy típust. A tárgyak relatív kronológiai sora csak azokban az esetekben török meg – pontosabban ugrik vissza – amikor egy típus kifutása tovább tart, mint egy következő variáns megjelenése. Ez a jelenség a félhold és a szív alakú csüngők esetében a legszembetűnőbb.

A korai bronzkortól a késő bronzkor kezdetéig tartó időszakban alacsony típusszám párosul magas darabszámmal, ráadásul a többségük sírmelléklet, és csak az adott leletegyüttes többi tárgyával együtt lehet a kronológiai és kulturális besorolásukat elvégezni. A késő bronzkori urnamezős időszakban ez a tendencia megfordul: változatos formavilágú típusok jelentek meg, alacsony darabszámban. Nem egy esetben meg lehet figyelni, hogy egy-egy variánshoz nehezen tudott második vagy harmadik darabot sorolni a szerző.

A teljes kötetet nézve a címben szereplő „csüngők” szót a késő bronzkori típusok miatt csak feltételes módban lehet használni, mert madár alakú szegek (Nr. 3015–3022), övveretek (Nr. 2925 és Nr. 3009–3010) és szíjelosztók (Nr. 2507–2510) is bekerültek a gyűjtésbe. A felgyűjtött leletanyag legfiatalabb darabjai a preszkíta időszakra keltezhetőek, de nem történt meg a kor-szak összes csüngőjének a katalógizálása. A kompozit csüngők sorát záró darabok (Nr. 3105–3108) Kemenczei T. 2005-ös (XX/10) *Prähistorische Bronzefunde* kötetéből lettek kiemelve, a teljesség igénye nélkül.

A kötetet 56 temetkezés ékszereinek viseleti rekonstrukciója zárja, melyek a kora bronzkor végétől a késő bronzkor közepéig hoznak példákat arra, hogy mely ruhán, illetve mely testrészben viselhették az egyes csüngőtípusokat vagy azok kombinációit. A példák többségéhez csontvázás temetkezések szolgáltatták a forrásanyagot, de kilenc esetben hamvasztott rítusú temetkezés vagy szimbolikus sír mellékleteiből készült viseleti rekonstrukció. A hipotetikus rekonstrukciók minden esetben abból indulnak ki, hogy a sírba elhelyezett valamennyi ékszert viselték vagy ruhához rögzítették. A sírba helyezés egyéb módját, az ékszerként interpretált tárgyak egyéb funkcióját nem vette figyelembe a szerző.

A tárgyak időrendi helyzetét összefoglaló táblázat relatív kronológiai sorát szerencsésebb lett volna a hazai felosztás szerint elnevezni. Ez elsősorban a középső bronzkor és a koszideri időszak esetében szembetűnő, ahol következetesen a németországi halomsíros időszak fázisai szerepelnek. Az időrendi táblát egy századokra bontott skálával kellett volna kombinálni, megkönnyítve ezzel az időrendi felosztás szinkronizálását más időrendi sorokkal.

Összességében elmondható a kötetről, hogy hiánypótló kézikönyv született, melyre – sajnos – egyre kevesebb példa akad a hazai régészetben. A kötet magán hordozza a *Prähistorische Bronzefunde* sorozat adta előnyöket és hátrányokat is. Előnye a letisztult kézikönyv jelleg, mely fontos 3574 tárgy feldolgozásánál és későbbi hivatkozásánál is. Hátránya, hogy a kézirat az összeállítás során, a sorszámozott tárgyak miatt, nehezen bővíthető, ezért a gyűjtés befejezése és a megjelenés között relatíve sok idő telik el, ezért nem tűnik naprakésznek az anyag. Ennek ellenére a szerző alaposága garancia arra, hogy a felgyűjtött anyagra és az abból kialakított tipológiai rendszerre sokáig tudnak majd támaszkodni a bronzkorászok.